

similarity and proximity of certain characteristics are not identical concepts and came from different sources. Trust law or as it is called Trust is inherent in Anglo-American law, and asset management - Continental. The author investigated and analyzed the law of Great Britain, Russia and Ukraine.

The right choice, the legal definition and interpretation of these institutions needs improvement, as leads to several problems, omissions and conflicts. To do this, first of all, to understand the essence of these concepts knowing their long history and the application in other countries, such as the lack of consistent work can lead to abuse in this area relations.

Based on the research conclusions on improving the legislation of Ukraine.

Keywords: confidential property asset management, manager, trustee, beneficiary.

Главач І.І.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ УЧАСНИКІВ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

УДК 347. 651.4

Традиційно суб'єктний склад спадкових правовідносин пов'язується із спадкоємцями. Наведена теза не викликає сумнівів, а їх правовому становищу найбільше приділено уваги в рамках Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) - визначено категорію негідних, обов'язкових спадкоємців (осіб, які мають право на обов'язкову частку), окреслено черги спадкоємців при спадкуванні за законом. Основною специфічною рисою спадкоємців виступає те, що вони серед переліку учасників спадкових правовідносин, які регламентовані в рамках книги 6 ЦК України за критерієм сукупності прав та обов'язків, що їм належать, відносяться до суб'єктів спадкового правовідношення. Правовий статус спадкоємців є й найбільш дослідженим у сучасній цивілістичній доктрині. А от щодо інших категорій осіб, права та обов'язки яких також визначено в межах книги 6 ЦК України – відказоодержувачів, виконавців заповіту, кредиторів спадкодавця, осіб на користь яких здійснено покладення, та інших категорій осіб, то у сучасній цивілістичній доктрині проблемам їх цивільно-правового статусу, критеріям класифікації, передумов та меж участі у спадкових правовідносинах науковцями приділено не виправдано мало уваги.

Серед праць вчених-цивілістів, які досліджували ключові аспекти поняття та класифікації учасників спадкових правовідносин, варто виділити наукові дослідження Ю. О. Заїки, Р. Б. Шишки, Н.С. Кирилової, І. Б. Рябцевої, Ю. Б. Гонгалю, О. Є. Кухарева та багатьох інших. Разом з тим, слід констатувати відсутність єдності у доктринальному розумінні базових питань окресленої проблематики, неоднозначність підходів щодо розуміння поняття «учасник спадкових правовідносин» та, головне, критеріїв класифікації учасників спадкових правовідносин, на проблеми розробки якої зосередимо увагу в межах цієї статті. У цьому зв'язку варто погодитись із думкою Р. Б. Шишки, правда у прив'язці із класифікацією спадкоємців, з приводу непересічної ролі будь-якої диференціації за правовими критеріями та на цій основі уточнення їх правового становища [1, с. 47]. Така класифікація, як наголошує автор, конкретизується завданнями евристичного та практичного спрямування, передбачає стадійність розвитку спадкових правовідносин та певну класифікацію за окремими класифікаційними критеріями як своєрідними навігаторами конкретизації правового становища залежно від критеріїв, що визначені законодавством. (позитивістський підхід). Останнє розкривається через систему суб'єктивних прав та юридичних обов'язків цих учасників цивільних правовідносин взагалі та учасників спадкових правовідносин зокрема у конкретних видах спадкування та порядку здійснення прав на спадщину. У подальшому класифікації є предтечею для структуризації актів законодавства та посилення регулювання правовідносин [1, с. 47]. Думається, що коли йдеться про учасників спадкових відносин, то такого роду класифікації є більш, ніж важливими.

З цією метою спробуємо систематизувати за різними правовими критеріями учасників спадкових правовідносин, деталізувати їх правове становище задля формування єдиної практики правозастосування у цій сфері та розробки універсального доктринального визначення поняття «учасник спадкових правовідносин». Слід зазначити, що у юридичній літературі знаходимо найрізноманітніші підходи щодо класифікації учасників спадкових правовідносин та розуміння самого поняття учасник спадко-

вих правовідносин. Висловлюються навіть міркування з приводу того, що тільки спадкоємці виступають учасниками спадкових правовідносин. Так, для прикладу, Рябцева І. Б. вважає, що не є спадковими відносини, що виникають із заповідального відказу, відносини з участю органів нотаріату, оскільки останні носять виключно процесуальний характер (з чим абсолютно не погоджусь з урахуванням норм матеріально-правового змісту у регламентації діяльності нотаріусів), відносини за участі виконавця заповіту, оскільки душеровпорядник виступає учасником інших цивільних правовідносин, з чим однозначно не можемо погодитись [2, с. 80]. Втім, не вдаючись в аналіз правової природи відносин, які складаються між спадкоємцем та виконавцем заповіту, спадкоємцем та відказоодержувачем, існування цих відносин обумовлене існуванням самих спадкових правовідносин, кожна із перелічених категорій осіб виконує відповідну роль в динаміці спадкового правовідношення, а тому підхід з приводу того, що вони не виступають учасниками спадкових правовідносин є помилковим.

На нашу думку, проблема віднесення чи не віднесення наведених осіб до учасників спадкових правовідносин лежить в площині розуміння суті самого спадкового правовідношення, його суб'єктного складу, а також ролі усіх його учасників на всіх стадіях динаміки останнього. Для прикладу, якщо поставити запитання: чи повпливає відмова відказоодержувача від заповідального відказу на обсяг прав спадкоємця? Очевидно, що так. А це означає про невід'ємну роль відказоодержувача на відповідній стадії (у процесі динаміки) спадкових правовідносин. У цьому зв'язку вважаємо за доцільне погодитись та підтримати міркування Ю. О. Заїки, який до суб'єктів відносин спадкування відносить спадкоємців, проте вказує, що спадкове право визначає правовий статус й інших учасників – кредиторів та боржників спадщини, відказоодержувачів, виконавця заповіту тощо [3, с. 17].

Якщо ж характеризувати підходи щодо розробки класифікаційних критеріїв учасників спадкових правовідносин, то найчастіше у цивілістичній літературі можемо зустріти так званий умовний поділ учасників спадкових правовідносин без деталіза-

ції критерію класифікації на : безпосередньо сам спадкодавець; особи, які певним чином пов'язані з реалізацією та оформленням спадкових прав (нотаріус, свідки, душеровпорядник); спадкоємці (відказоодержувачі) [4]. Така класифікація дає дуже абстрактне уявлення про кожного із учасників спадкових правовідносин. Тим більше, як видно із класифікації, у одному класифікаційному ряді опинились спадкоємці та відказоодержувачі, хоча перші спадкують в порядку універсального правонаступництва, а другі – сингулярного і цей факт однозначно слід враховувати при виведенні відповідних класифікацій. Крім того, якщо говорити про спадкодавця, то, вважаємо, його слід вважати учасником, а не суб'єктом спадкового правовідношення [5, с. ??].

Своєрідна класифікація запропонована Н. С. Кириловою, яка абсолютно вірно стверджує, про те, що коло учасників спадкових правовідносин виходить за межі їх сприйняття як спадкоємців, пропонує класифікувати їх за критерієм обов'язковості участі у процесі спадкування на учасників, участь яких обов'язковою, та учасників, участь яких не є обов'язковою [6, с. 17]. Іншими словами, у даній класифікації береться до уваги критерій обов'язковості чи факультативності участі у процесі спадкового правонаступництва. Така класифікація, на нашу думку, має важливе значення на шляху виокремлення тих учасників, без наявності яких спадкового правовідношення як такого не існує. По суті, якщо розвивати даний критерій класифікації, то основним обов'язковим суб'єктом спадкового правовідношення виступатиме спадкоємець, оскільки не завжди заповіт обтяжений наявністю заповідального відказу чи покладення, не завжди виникає потреба охорони спадкового майна, а це обумовлює те, що виконавець заповіту, відказоодержувач та інші учасники є факультативними учасниками у процесі спадкового правонаступництва. Разом з тим, за такої класифікації неможливо визначити, якими ж конкретними суб'єктивними цивільними правами та юридичними обов'язками наділяється кожен конкретний учасник спадкового правовідношення, на підставі яких юридичних фактів він вступив у нього, а відповідно з якого моменту він таким учасником

виступає, що ускладнює підбір адекватних цивільно-правових способів захисту прав та інтересів учасників у разі їх порушення.

У зв'язку із цим, вважаємо за доцільне здійснити поділ учасників спадкового правовідношення за такими класифікаційними критеріями як: юридичні факти, на підставі яких останні вступають у спадкове правовідношення; мета їх вступу у досліджувані правовідносини; обсяг прав та обов'язків; момент вступу у спадкові правовідносини.

Спроба класифікації учасників за юридичними фактами, на підставі яких вони вступають у спадкове правовідношення, дозволить визначити ту правову підставу, яка лежить в основі їх участі в останньому. Гонгало Ю. Б., досліджуючи юридичні факти у спадковому праві цілком обґрунтовано розділила їх на ті, що лежать в основі виникнення спадкового правовідношення та ті, що лежать в основі зміни та припинення спадкового правовідношення [7, с. 91, с. 192]. В основі виникнення спадкового правовідношення лежить юридичний факт-подія – смерть фізичної особи, а також рішення суду про визнання фізичної особи померлою. При цьому вступ у спадкове правовідношення відбувається найчастіше на підставі закону як найпоширенішого юридичного факту. Так, на підставі закону у спадкове правовідношення вступають спадкоємці, що спадкують відповідно до черговості визначеної ЦК України; особи, що мають право на обов'язкову частку (необхідні спадкоємці); нотаріус та інші учасники.

Важливе значення у системі юридичних фактів, як підстав виникнення спадкового правовідношення, відіграють правочини серед яких: а) односторонні правочини : прийняття спадщини, відмова від спадщини, заповіт (на підставі заповіту спадкують спадкоємці за заповітом, відказоодержувачі, які визначені в рамках заповіту, особи, на користь яких здійснено покладення); б) договори. Роль договорів, які укладаються в межах спадкових правовідносин та за юридичною спрямованістю направлені на реалізацію спадкових прав, дозволяє О. Є. Кухареву виділити їх в окрему групу, що включає в себе наступні договори: договір про зміну черговості одержання права на спадкування (ч. 1 ст. 1259 ЦК України); про поділ спадщини (ч. 2 ст. 1278 ЦК України); до-

говір про виконання заповіту, укладений між заповідачем та виконавцем заповіту (ч. 1 ст. 1286 ЦК України); договір про виконання заповіту, укладений між спадкоємцями та виконавцем заповіту (ч. 2 ст. 1287 ЦК України) [8, с. 226].

Як підстави виникнення відносин у спадковому праві можуть мати значення й інші юридичні факти, наприклад, наказ нотаріуса про призначення виконавця заповіту. Часто у спадковому праві йдеться про поєднання кількох юридичних фактів, які у сукупності утворюють складний юридичний склад (наприклад, відкриття спадщини, наявність заповіту, прийняття спадщини за заповітом). Спадкування на основі юридичного складу, як відзначає Ю. О. Заїка, виступає характерною рисою спадкового права [3, с. 200]. Якщо узагальнити, то за юридичними фактами, на підставі яких здійснюється вступ у спадкові правовідносини, їх учасників можна поділити на тих, що: вступають у спадкове правовідношення на підставі закону; заповіту, відмови від спадщини, договору, рішення суду, наказу нотаріуса та інших юридичних фактів чи їх сукупності.

Моделювання ж підстав поділу учасників спадкових правовідносин за критерієм їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків має важливе значення в частині деталізації їх цивільно-правового статусу та вибору адекватних способів захисту їх прав та інтересів. Так, скажімо, розуміння того, яка ж сукупність прав належить спадкоємцю чи відказоодрежувачу обумовлює вибір відповідних способів захисту їх порушеного права та інтересу. Звичайно, що в рамках цієї статті ми не ставимо за мету здійснити детальну характеристику прав та обов'язків тих чи інших учасників спадкових правовідносин, а вбачаємо за доцільне навести загальну класифікацію за критерієм наявності сукупності прав та обов'язків щодо спадщини; окремих прав та обов'язків, що переходять в процесі спадкового правонаступництва та тих учасників, які не набувають жодних прав в процесі спадкування. За окресленим критерієм учасників спадкових правовідносин можна поділити на:

а) учасники, які наділяються усією сукупністю прав та обов'язків, що переходять в порядку спадкового правонаступництва – спадкоємці (ст. 1222 ЦК України);

б) учасники, які наділяються окремими правами та обов'язками, що переходять в процесі спадкування – відказоодержувачі (ч. 2 ст. 1237 ЦК України), особи на користь яких здійснено покладення (ч. 2 ст. 1240 ЦК України), кредитори спадкодавця (ст. 1231 ЦК України);

в) учасники, які не мають жодних прав щодо спадкового майна, проте наділяються обов'язками щодо його охорони сприянні у реалізації прав спадкоємців спадщини та оформлення спадкових прав – виконавці заповіту, нотаріуси, оцінювачі майна, свідки тощо.

Важливим, на нашу думку, критерієм класифікації учасників спадкових правовідносин виступатиме критерій мети вступу у спадкове правовідношення. Окреслений критерій перегукується із категорією інтересу, який переслідується у спадковому праві його учасниками. Категорія інтересу у цивільному, в тому числі спадковому праві, у вітчизняній цивілістиці ґрунтовно розроблена І. В. Венедиктовою, яка вважає, що спадкові інтереси є різновидом поділу інтересів приватного права за інституціональною приналежністю, а сам інтерес є передумовою виникнення, розвитку та припинення суб'єктивного права [9, с. 184; с. 221]. Саме наявність інтересу у спадковому праві виступає передумовою виникнення спадкового правовідношення та визначає мету вступу в останнє. З огляду на зазначене, за метою вступу у спадкове правовідношення його учасників можна поділити на:

а) учасники, що вступають з метою реалізації належної їм усієї сукупності суб'єктивних прав та юридичних обов'язків (окремих прав чи обов'язків) щодо майна спадкодавця – спадкоємці; відказоодержувачі, особи, на користь яких здійснено покладення; б) учасники, що вступають з метою охорони спадкового майна та оптимізації процедури оформлення спадкових прав – нотаріус, виконавець заповіту та інші. Класифікація учасників спадкових правовідносин за метою вступу також дозволить чіткіше окреслити їх цивільно-правовий статус в частині спрямованості дій щодо спадкового майна.

Моделювання такої підстави поділу учасників спадкових правовідносин як момент їх вступу у них пов'язаний із необхідністю

конкретизації виникнення у них суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що впливають із мети участі в ньому. Враховуючи, що спадкове відношення виникає із смертю фізичної особи спадкодавця та відкриттям у зв'язку з цим спадщини, та припиняється через оформлення спадкових прав шляхом видачі свідоцтва про право на спадщину, учасники даного правовідношення вступають у нього саме протягом окресленого часового проміжку, в межах якого й відбувається динаміка спадкового правовідношення. Відштовхуючись від наведеного, за критерієм моменту вступу у спадкове правовідношення його учасників можна поділити на: а) ті, що вступають у спадкове правовідношення з моменту відкриття спадщини; б) ті, що вступають у спадкове правовідношення у будь-який момент – після відкриття спадщини до моменту її прийняття; в) ті, що вступають у спадкове правовідношення з моменту прийняття спадщини – до моменту оформлення у передбаченому законодавством порядку спадкових прав.

Підсумовуючи, слід наголосити, що в сучасних умовах розвитку спадкового права при формуванні критеріїв класифікації учасників спадкових правовідносин в основу їх систематизації слід брати ті із них, які є ефективними на шляху деталізації цивільно-правового становища того чи іншого учасника спадкових правовідносин, що в кінцевому результаті стане запорукою вибору адекватних цивільно-правових способів захисту їх порушеного суб'єктивного права та інтересу. З цією метою нами запропоновано поділ учасників спадкових правовідносин за юридичними фактами, метою та моментом вступу у спадкове правовідношення, а також за сукупністю прав та обов'язків, що їм належать. Саме ці критерії в своїй сукупності дозволять сформулювати цивілістичне уявлення про сутність учасників спадкових правовідносин та стануть запорукою вдосконалення законодавства у зазначеній сфері відносин.

1. Шишка Р. Б. *Претенденти на спадщину та спадкоємці у спадковому праві України [Текст] / Р. Б. Шишка // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук. – практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (25 травня 2013 р.). – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, Золота миля, 2013. – С. 46-55.*

2. *Рябцева И. Б. Наследственное правоотношение [Текст] : некоторые проблемы теории и практики : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право, гражданский процесс, предпринимательское право, международное частное право» // И. Б. Рябцева. – Иркутск, 2009. – 19 с.*
3. *Заїка Ю. О. Спадкове право України [Текст] // [Заїка Ю. О., Рябоконт С. О.] - К.: Юрінком Інтер, 2009. – 332 с.*
4. *Субъекты наследственных правоотношений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://olimp-pravo.ru/sub-ekty-nasledstvennykh-otnoshenij/>*
5. *Главач І. І. Теоретико-правові аспекти розмежування понять «суб'єкт» та «учасник» спадкових правовідносин [Текст] / І. І. Главач // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. Випуск 34. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. – С. ??*
6. *Кириллова Н. С. Наследственное правоотношение [Текст] : автореферат дисс. на соискание учен. степени кандидата юридических наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное право» / Н. С. Кириллова. – М., 2002. – 25 с.*
7. *Гонгало Ю. Б. Юридические факты в наследственном праве России и Франции: сравнительно-правовое исследование [Текст] / Юлия Брониславовна Гонгало. – М.: Статут, 2010. – 310 с.*
8. *Кухарев О. Є. До питання щодо місця договору про зміну черговості одержання права на спадкування в системі цивільно-правових договорів [Текст] / О. Є. Кухарев // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук. – практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (7 червня 2014 р.). – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. – С. 223-226.*
9. *Венедиктова І. В. Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному праві : монографія [Текст] / Ірина Валентинівна Венедиктова. – Х.: Нове Слово, 2011. – 260 с.*

Главач І. І. Теоретичні питання класифікації учасників спадкових правовідносин

Наукова стаття присвячена теоретичним проблемам критеріїв класифікації учасників спадкових правовідносин. Автор статті пропонує класифікувати учасників спадкових правовідносин за юридичними фактами, метою та моментом вступу у спадкове правовідношення, сукупністю прав та обов'язків, що їм належать. Наведені критерії класифікації стануть основою деталізації їх прав

та обов'язків та запорукою вдосконалення доктринального визначення поняття «учасник спадкових правовідносин».

Ключові слова: спадкові правовідносини; учасники спадкових правовідносин; критерії класифікації спадкових правовідносин; спадкоємці.

Главач И. И. Теоретические вопросы классификации участников наследственных правоотношений

Научная статья посвящена теоретическим проблемам критериев классификации участников наследственных правоотношений. Автор статьи предлагает классифицировать участников наследственных правоотношений по юридическим фактам, целью и моментом вступления в наследственное правоотношение, совокупностью прав и обязанностей, которые им принадлежат. Приведенные критерии классификации станут основой детализации их прав и обязанностей, а также залогом совершенствования доктринального определения понятия «участник наследственных правоотношений».

Ключевые слова: наследственные правоотношения; участники наследственных правоотношений; критерии классификации наследственных правоотношений; наследники.

Glavach I. I. Theoretical Questions of Classification of Participants of Hereditary Relations

The scientific article deals with theoretical problems of search of criteria for the classification hereditary relations participants. The author offers to classify participants of hereditary relations by juridical facts, purpose and moment of entry into hereditary relations, set of rights and obligations. Given classification criteria will be the basis for the detail of their rights and obligations. Also it will be the guarantee of improvement of doctrinal definition of «participant of hereditary relations».

Keywords: hereditary relations; participants of hereditary relations; the classification criteria of hereditary relations; heirs.

Горблянський В.Я.

ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ПОСЛУГ

УДК 347.4

Постановка проблеми. Досліджуючи будь-яке явище суспільного життя, науки, тощо, для більш глибокого розуміння суті досліджуваного питання науковцю слід приділити достатньої уваги історичному методу. Беручи за основу вказаний метод дослідження, враховуючи актуальність питання та проблематику захисту прав споживачів у сфері послуг, вважаємо за необхідне